

UT

UNIVERSITAS TARTUENSIS

Detsember 2011 • Tartu Ülikooli ajakiri

TARTU ÜLIKOOI VILISTLASTE ESSEED

- 3** Valdur Mikita «Loovus ja süsteem ehk Alfredi võtte rakendamisest teaduses»
Oleks hea, kui igal süsteemil eksisteeriks mingi varjatud loks, defektne detail, mille kaudu imbuks sisse süsteemivälist substantsi. Liiga efektiivsel masinavärgil on omadus aja jooksul ümber lülituda uinutavale ja põrisevale tühikäigule.
- 6** Hent Kalmo «Elevandiluutorni kiituseks»
Eesti on siiani olnud pigem rakendav ja vastuvõttev, kui uuendusi loov paik. Kahjuks pole meie ülikoolides pahatihti isegi ambitsiooni mõelda asjadest täiesti uuel viisil.
- 9** Mihkel Kunnus «Rohkem loovust ülikooli!»
Loovus on aristokraatlik relikv, atavism, läbinisti ebademokraatlik ja ebaõiglane, isegi ebamoraalne ja kohe kindlasti täiesti ebasüstemaatiline. Probleem on seega õige lihtne. Muidugi selle lühikirjeldus, mitte lahendus.
- 13** Andres Tarand «Veel üks võimalus»
Kvaliteedist rääkides tahan jõuda mitte Eestis küll avastamata, kuid ka mitte õitsengu seisundis olevate kvaliteedi motiveerijate juurde – need on erasektori stipendiumid.
- 16** Kristjan Lepik «Kriis on maailmas viinud ka töökohti»
*Kui tahame globaalselt oma tööjuga üha karmistavas konkurentsis püsida, peame suutma liikuda targa-
malt töötamise poole, kõrgemalt haritud tööjõud on ka tänapäeva maailmas hinnas.*
- 18** Peeter Piiri «Kõrghariduse devalveerumisest»
Niisiis toodab 3+2 süsteem kahte tüüpi inimesi – neid, kes ei tea suurt millestki midagi ning neid, kes teavad hästi kitsalt oma eriala ja muud ei õhkagi.
- 21** Priit Salumaa «Eesti idufirmad on maailmas teravdatud tähelepanu all»
Mingil põhjusel on Tartust saamas Eesti oma Räniorj ja Eesti idufirmad tunduvad olevat maailmas teravdatud tähelepanu all.
- 24** Arne Merilai «Ood ülikoolile: Kroonpärj. Humanitaarseile ümarvormele»

Loovus ja süsteem ehk Alfredi võtte rakendamisest teaduses

Foto: erakogu

Valdur Mikita

1992, TÜ bioloogia (bak); 2000, TÜ semiootika ja kulturoloogia (PhD); biotehnoloogiaettevõtte Asper Biotech tootejuht

Hans J. Eysenck pühendab oma monograafias «Genius: The natural history of creativity» pisut ruumi ka ebamugavale küsimusele, miks kipub loovus tihti vanusega kahanema. Kuigi põhjuseid on loomulikult mitu, tõstab Eysenck esile ühe, tema arvates peamise: inimesed jõuavad kahjuks elus edasi. Karjäär toob üldjuhul kaasa suurel hulgal administratiivtööd ja bürookraatlikke kohustusi, mis

mõjuvad kognitiivsetele võimetele (sh loovusele) pärssivalt. Inimesest saab süsteem, mille vastu ta noorus innukalt võitles.

Igal humaanset päritolu süsteemil on omadus aja jooksul bürokratiseeruda. Juba Murphy seadusest on teada, et asjad kipuvad arusaamatul põhjusel muutuma iseenese vastandiks. Kõige hullem näib lugu olevat institutsioonidega, millelt eeldatakse teatavat intellektuaalset produktiooni. Iseenesest hea ja väärtusliku mõtte külge kuhjab süsteem tihtipeale nii palju ballasti, et õhupall ei suuda enam kuidagi lendu tõusta. Selles mõttes võiks süsteemi võrrelda hapukurgiga: väike käärimine lisab asjale mekki, ent liiga kauaks seisma jäänud tünn võib jooksmata hakata või kaane hoopis ära visata.

Nii kipubki kujunema vastuoluline olukord, et süsteem ei hakka märkamatuks elimineerima mitte ainult ebastandardseid (st väärtuslikke ja originaalseid) ideid, vaid ka inimesi, kes neid ideid kannavad. Bürookraatliku masinavärgi kõige efektiivsem ja läbi-proovitud võte on väsitamistaktika: kodanikku või tema ideed väntsutatakse nii kaua, kuni inimesel endal hakkab piinlik, et ta nii lolli mõttega üldse lagedale tuli ja ta võtab selle ise tagasi. Küllap teavad paljud haritud inimesed ladinakeelset sententsi *Noli merdam turbare, olebit*¹. Neile, kellele selle mõtte sisu kibeda koge-

¹ Mõnede uurijate arvates on tegemist siiski puhtakuulise eesti rahvatarkusega, mille keegi naljahammas on ladina keelde ümber pannud: *Lähed essu torkima, hakkab rohkem haiseima.*

UT

UNIVERSITAS TARTUENSIS

Universitas Tartuenssis on Tartu Ülikooli ajakiri. Käesolev esseekogumik koondab endas valiku Tartu Ülikooli vilistlaste tähelepanekuid ja seisukohti seoses *alma materi*, kõrghariduse ja teadusega. Seekordne esseekogumik sisaldab endas mitmeid mõttekäike loovuse, andekuse ja innovaatsuse suhtes akadeemilises maailmas.

Tänavune vilistlaste esseekogumik on välja antud emakeelse ülikooli 92. aastapäeva auks ning ilmub järgnevatel aastatel järgmiste vilistlaste mõtetega taas.

Koostaja: Sigrīd Sõerunurk; **keeletoimetaja:** Marika Kullamaa; **küljendaja:** Margus Nõmm. **Tänu abi eest:** Triin Vakker, Sven Paulus, Merilyn Merisalu, Ivo Volt. Tiraaž 3500. Trükk: Ecoprint. Trükitud taaskasutatud paberile. Kõik kogumikus avaldatud esseed ja fotod on autoriõigusega kaitstud teosed.

Esikaane foto: Jakob Krechowicz / Scanpix

muse läbi viimaks päralt jõuab, näib, nagu oleksid nad taibanud midagi tähtsat ümbritseva maailma olemusest. Kuid tegelikult on süsteem nad lihtsalt näotud introspektiivse võttega lõplikult tasalülitanud. Sellised inimesed on mängust väljas, st süsteem on saavutanud oma peamise eesmärgi – mitte muutuda.

Niisiis pole loova idee võidukäiguks enamasti tarvis mitte niivõrd originaalset mõtlemist – kreatiivsus ilmselt polegi nii haruldane inimvaimu omadus –, kuivõrd suutlikkust oma ideed niikaua läbi halli kivi suruda, kuni see vajalikku kohta päralt jõuab. Isegi Eysenck tunnistas, et tal pole väga head ettepanekut, kuidas seda probleemi lahendada. Ta soovib kasutada n-ö hanitamist – kuna ideede esmased hindajad on sageli bürokraadid, tuleks nende lauale panna esmalt mõni ebaoriginaalne ja väheütlev projekt. See äratas usaldust ja maandab riske ning suurendab märgatavalt projekti finantseerimise tõenäosust. Kui aga raha juba on, siis tuleks kasutada projekti varjus katsuda ellu viia ka oma tegelik, loovam idee. Selles kangastub ka kõikvõimalike europrojektide varjatud väärtus: kuigi paljud neist on sisuliselt mõttetu, tegutseb nende kattevarjus terve hulk andekaid teadlasi, kes üritavad selle abil lahendada mõnda tõeliselt huvitavat teaduslikku probleemi.

Seega oleks hea, kui igal süsteemil eksisteeriks mingi varjatud loks, teatud defektne detail, mille kaudu imbuks sisse süsteemivälist substantsi. Liiga efektiivsel masinavargil on omadus aja jooksul ümber lülitada uinutavale ja pörisevale tühikäigule.

Institutsioonide bürokrateerumise vastu ei ole keegi leidnud väga head rohtu, kuid tundub, et kõige kindlam viis on süsteemi sisse tekitada mõistlikul hulgal võimalikult sõltumatuid alamsüsteeme, mis pole mitte hierarhilised, vaid transitoorsed. Seetõttu on Tartu ülikooli juurde plaanitud hullude ideede labor minu arvates igati väärt algatus. On selge, et ülikool vajab omajagu hullust. Nii mõnedki teravpilgulised vaatlejad on osutanud, et miski ei anna lõppkokkuvõttes psühhiaatritele rohkem tööd kui rõhutatult normaalsed kooslused. See on üsna universaalne iseloomuga tähelepanek. Normaalsed ideed on harva viinud suure läbimurdeni. Selleks on tarvis ebatavalisi, hullumeelseid, absurdseid ideid.

Ja olemegi märkamatuks jõudnud ühe peamise küsimuse – kas loovus on õpetatav? Kas hullude idee-

de taolisest laborist võiks tõusta ka tegelikku kasu? Kui otsime taas tuge Hans J. Eysenckilt ja leiame, et meile meeldiks mõelda samamoodi, siis Eysenckilt ei kostu vastuseks ei ega jaa, vaid hoopiski mõlemad võimalusi lahti jättev – ei tea. Eysenck väidab, et ükski formaalne loovuse õpetamise programm ei ole tegelikult andnud soovitud tulemust ega leidnud piisavat teaduslikku kinnitust, kuid see ei tähenda sugugi, nagu poleks loovat algoritmi üldse olemas. Keegi ei oska tudengit õpetada, kuidas saada kunagi Nobeli preemiat, kuid siiski suurendavad mõned valikud märgatavalt Nobeli preemia saamise tõenäosust.

Kõige kindlam viis näib olevat hoiduda õpingute ajal nende inimeste lähedusse, kes on juba saanud Nobeli preemia. Omalaadset rekordit hoiab selles vallas Itaalia tuumafüüsik Enrico Fermi, kelle õpilastest tervelt kuus on saanud hiljem Nobeli preemia. Tõenäosusteooriaga on seda hälvet üsna raske seletada. Tegelikult pole siin midagi üleloomulikku – keegi ei lähe ju viiulit õppima inimese juurde, kes oskab küll suurepäraselt malet mängida ja on ka muidu kena inimene, kuid kahjuks sügava kuulmispuudega. Geniaalsust on väga raske formaliseerida, kuid see ei tähenda, nagu peaksime selle olemasolu täielikult eitama. Tuleb tunnistada, et meie praeguste teadmiste juures kuulub eminentse juurde teatav irratsionaalne komponent, mida me ei oska lõpuni seletada. Selle mõtte kokkuvõtteks võib öelda, et loovus pole ilmselt õpetatav, kuid on – vähemalt teatud määral – õpitav.

Kogemus irratsionaalsete asjade ebaharilikust jõust on ka minul täiesti olemas. Üheksakümnendate algul levis Eestisse mõne aasta jooksul lausa käsitamatu hulk piiritaguseid salaõpetusi, mille eesmärk oli lunastada pärismaalased kahjulikust ja piiratud mõtteviisist. Kindlasti mäletavad paljud transsendentaalsete meditatsiooni (TM) esimest tulemist. See oli paljude teiste õpetuste hulgas kahtlemata üks suurejoonelisemaid. TM tegeleb peamiselt gravitatsiooniprobleemidega, täpsemalt – selle ületamisega. Esimene kohtumine jänkidest TM-i gurudega pressis Tartu ülikooli raamatukogu gobeläänsaali puupüsti rahvast täis. Ükski iseendast lugupidav intellektuaal ei tahtnud mõistagi erakordset võimalust maha magada. Pärast otse mandeltuumadele mõjuvat kvantfüüsikalist sissejuhatus ja rituaalseid

hingamisharjutusi tõusis üks arglik käsi ja küsis ära selle, mis paljudel meeles mõlkus, kuid mida nad polnud sõandanud kõvasti välja öelda: «Kas TM-i abil on võimalik tõepoolest lendu tõusta?» Vastus oli diplomaatiline: «Piisava pühendumise korral ei saa midagi välistada.»

Kogu sessioon lõppes võimsa massimeditatsiooniga, mis oma emotsionaalselt värvingult meenutas hääletut laulupidu. Kuid ilmselt läks selle hirmsa ponnistuse käigus siiski midagi kapitaalselt viltu. Ei läinud nimelt kuigi kaua aega, kui ülikooli raamatukogu katus hakkas koledal kombel läbi sadama. Küllap nii mõnedki mäletavad veel aega, mil ülikooli raamatukogu hämarad ruumid ja tilkuvad laed meenutasid pigem mõnda kaadrit Andrei Tarkovski filmist. Toonane raamatukogu direktor Peeter Olesk ei jõudnud õnneks mitte kunagi jälile tegelikule põhjusele, millised jõud kergitasid paigast raamatukogu katuse...

Niisiis olemegi jõudnud elegantsele järeldusele, et nii Nobeli preemia saamise kui gravitatsiooni ületamise probleem on seotud eelkõige eneseusu, irratsionaalse käitumise ning praktiliste harjutustega. Tähtis on lihtsalt astuda esimene samm ja asjad kuidagi liikuma saada, isegi kui jõuvektor rakendub esialgu pisut vales suunas. Oluline on ausalt tunnistada ebaseadlikku tõsiasja, et Nobeli preemia puhul ei saa kindlasti mitte arvestada üksnes ratsionaalsete ja mõistuspäraste jõududega. Selleks on vaja lisaks titaanlikule tööle, kopsakale eelarvele ning pirakale intelligentsuskvoodele ka pöörast vedamist, asjaolude kokkulangemist ning kõrgemate jõudude heakskiitu.

Kuna hullude ideede labor on alles algusjärgus, teeksin ülikoolipere detsembrikuist vaimset orientatsiooni silmas pidades ettepaneku panustada käesoleval hetkel siiski eelkõige süsteemivälistele jõududele. Ükskord tuleb see Nobeli preemia ju niikuinii ja parem on selleks hirmsaks emotsionaalseks vapustuseks juba ette valmis olla. Eesti rahva hingeelu tundes oleks kõige parem, kui saaksime hiljem väita, et tegu oli üldrahvaliku jõupingutusega, nagu ühel mälestusväärset jalgpallikohtumisel Lilleküla staadionil, kus platsil sibus korraga ringi vähemalt miljon inimest.

Lehe alumises nurgas on väike kupong, mis tuleks välja lõigata ja päeva veeringul aknalauale asetada, et päkapikud selle kenasti üles leiaksid. Kupongile

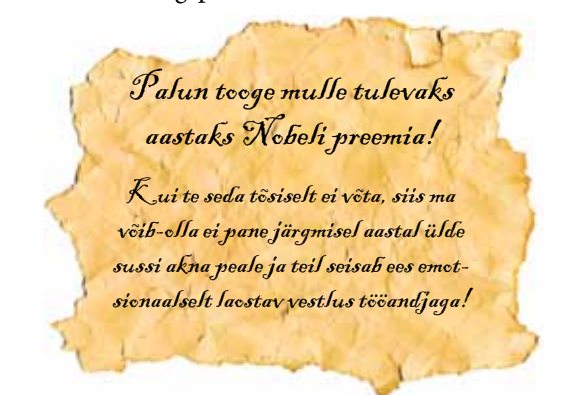
tuleb suurte tähtedega maalida: «Palun tooge mulle tulevaks aastaks Nobeli preemia!» (lihtsuse huvides on see lause juba sinna trükitud). Ja alla väiksemalt: «Kui te seda tõsiselt ei võta, siis ma võib-olla ei pane järgmisel aastal üldse sussi akna peale ja teil seisab ees emotsionaalselt laostav vestlus tööandjaga!»

Selline leebe ähvardus ajab päkapikud kindlasti ärevusse ja nad hakkavad kiiresti tegutsema.

Olles väikesed mehikesed «Alfredi võttega» kenasti liistule tõmmanud, tuleb lihtsalt kannatlikult oodata. Peamine on säilitada intellektile iseloomulik võime näha lahendusi seal, kus pisut väiksemate kognitiivsete võimetega inimesed näevad vaid rüüvaid probleeme. Mulle kangesti meeldib Ameerika humoristi Corey Fordi «Mõtlemise õpetus»², mille on eesti keelde tõlkinud Leo Vöhandu (toona Tartu ülikooli õppejõud).

Corey Ford kirjutab nimelt ajast, mil personaalarvutite suurimaks probleemiks oli nende hiiglaslik välimus. Ford lohutab: «Kui te katsete endale soetada personaalarvuti, peate arvestama sellega, et kogu elutoa mööbel tuleb tänavale tõsta. Kuid ärge muretsege – te võite nüüdsest magada kastis, milles arvuti koju toodi!»

Seega – muretsetes endale arvuti, saate mööbli pealekauba. Vähemalt kuldsetel kuuekümnendatel oli teaduse tegemisel igatahes jumet. Kuigi arvutid on aja jooksul veidi väiksemaks muutunud, ei tohiks lootust kaotada – Nobeli preemia hoidmiseks kõlbab plastmassist sangaga sülearvutikast suurepäraselt. Oleks ju äärmiselt tobe, kui meile see auhind ükskord sülle kukub ja seejärel selgub, et meil pole seda lihtsalt mitte kuhugi panna. (†)

² Corey Ford Guide to Thinking, e.k 1966, LR nr 37.

Elevandiluutorni kiituseks

Foto: erakogu

Hent Kalmo

2007, TÜ õigusteadus (bak);
TÜ avaliku õiguse teadur

Kui ülikoolile tahetakse ette heita eluvõõrust ja praktilisi muresid eiravat abstraktsust, tavatsetakse seda võrrelda elevandiluutorniga. See võrdlus manab ette pildi teadlasest, kes kuskil kõrgel, igapäevase elu kuuldeulatusest väljaspool mõistekonstruktsioonide imetleb, keeldudes laskumast küsimiseni, kas tema eeterlikel teooriatel on ka midagi pistmist tegelikkusega.

Elevandiluutorni, nagu ka paljude teiste käibeväljendite algne tähendus on vajunud unustusse. See pärineb vanast testamendist, täpsemini Ülem-laulust, milles peigmees ülistab pruuti sõnadega: «Su kael on nagu elevandiluust torn» (Ül 7, 5). Mõned read eespool ütleb peigmees: «Su kael on nagu Taaveti torn, mis kivikihtidena on ehitatud; tuhat kilpi ripub selle küljes, need kõik on kangelaste kilbid!» (Ül 4, 4).

Taaveti torn ja elevandiluutorn (*turris Davidica* ja *turris eburnea*) seonduvad hiljem kujunditena Neitsi Maarjaga ning esinevad ka katolikus maarjapalves. Viimast tõlgendati nõnda, et Jumalaema on nagu Taaveti torn, Jeruusalemma kindlustusmüüri osa, mis kaitseb kristlast läbitungimatu kilbina väliste vaenlaste eest. Elevandiluutorn seevastu oli puhtuse ja uulitsakärast eemaldumise võrdpilt, vaateplatvorm, mis lubas heita avara pilgu linna sisemusele ning leida üles vaenlase kõige kavalamad püüdnised. Neitsi Maarja litaania kommentaarides rõhutati, et välised ohud tuntakse ära hõlpsasti, kuid hoopis raskem on heita valgust sisevaenlaste sepitsustele: enesearmastuse riugastele, lähedaseks saanud pettepillidele, ebaaususe kavaldamisele. Selleks pidi vähemalt vaimus tõusma iseendast kõrgemale ja vaatlema maailma, eriti aga ennast ja oma kodulinna, erapooletult, õiglusele püüdnult seisukohalt.

Keskajal kujutati ülikooli samuti tornina. Õppekava sisu moodustavad seitse vaba kunsti keerdusid üksteise peale paigutuvate korrustena teoloogia või metafüüsikaga tipnevaks kindluseks. Välise sekku-mise vastu kaitses *universitas studiorum*'i õiguslik autonoomia, mille tagatiseks oli enamasti paavsti või keisri universaalvõim. See vabastas ülikoolid kohaliku jurisdiktsiooni alt ning võimaldas õpetajatel ja üliõpilastel nautida toonases ühiskonnas seni tundmata määral intellektuaalset vabadust. Püstitati ortodoksia piire kompavaid hüpoteese, disputeeriti ilmaliku ja vaimuliku võimu aluseid kõigutavate küsimuste üle. Kummalisel kombel kujunes niisiis just katoliku kirik Euroopas mõttevabaduse taimelavaks ning selles mõttes on Neitsi Maarja, *alma mater*'i, võrdlemine kaitsva torniga ajalooliseltki omajagu põhjendatud.

Hiljem, kui Euroopa killustus suveräänseteks rahvusriikideks, pidi autonoomia tuginema mille-

legi muule. 19. sajandil avastati Prantsuse ja Saksa ülikoolimudeleid kõrvutades, et iseotsustamisvabadus soosib originaalset uurimistööd. See oli üks põhjus, miks riigid olid valmis oma käed ülikoolide sisemise elu korraldamisel kinni siduma. Alates 1930. aastate teisest poolest liikus Eesti küll teises suunas, kuid nüüdseks on ülikoolide autonoomiat kaitsev Taaveti torn taas kindlalt püsti. 2010. aastal korraldatud rahvusvahelise uuringu kohaselt kuulub Eesti akadeemilise vabaduse poolest koguni Euroopa tippu.

Aga kuidas on lood elevandiluutorniga? Ja millel sisu võiks sellele kujundile tänases ühiskonnas üldse anda? Paratamatult jõuame küsimuse juurde, mille üle reformide ja hariduspoliitika üksikasjade kõrval arutatakse Eestis kahjuks üsna vähe: mida me üldse oma ülikoolidelt ootame? Mulle näib, et elevandiluutorni metafoor, nii nagu seda eespool kirjeldatud, tekitab ülikoolihariduse puhul kahetise ootuse või, teisiti öeldes, ajendab sõnastama kaks põhimõtet nõudmist. Need kaks nõudmist on omavahel küll tihedasti seotud, kuid veidi lihtsustades sobib neist üht nimetada metodoloogiliseks ja teist eetiliseks.

Esiteks peab ülikoolis õpetatav arendama võimet liikuda eri abstraktsioonitasandite vahel. Eestlastele kipub olema iseloomulik eluterve jaladmaas-hoiak ja skepsis keeruliste teooriate suhtes. Kummatigi on eristus teooria ja praktika vahel enamasti täiesti eksitav. Sageli on nõnda, et oma nina all sündiva mõistmiseks peame me tõusma esmalt abstraktsesse kõrgustesse, lihtsustama, modelleerima, pärima eelduste järele, püstitama hüpoteese, võrdlema asju, mis näivad esmapilgul võrreldamatuna. Alles siis oskame me orienteeruda selles, mida nimetatakse praktikaks.

Ülikooli seinte vahel peab jätkuma ruumi nn fundamentaalteaduse tegemiseks – ka ühiskonnateadustes. Eesti on siiani olnud pigem rakendav ja vastuvõttev, kui uuendusi loov paik. Kahjuks pole seetõttu meie ülikoolides pahatihti isegi ambitsiooni mõelda asjadest täiesti uuel viisil. Niimoodi saavad meie üliõpilased mõelda aga üksnes juhul, kui neile näidatakse, kujundlikult väljendudes, mitte ainult kella, vaid ka kella sisemust: mitte ainult mujal välja arendatud teooria järeldusi, vaid

ka selle kõõgipoolt. Kuigi iga vaimse töö puhul on mõttekas küsida, mis laadi praktilist kasu sellest tõuseb, ei ole vaja seda küsida kogu aeg ja iga edasi astunud sammu kohta. Jätkugu meil kannatust rühkida mööda elevandiluutorni ülespoole! Jätkugu meil julgust navigeerida mitte ainult kallaste, vaid ka tähtede järgi!

Teisalt on elevandiluutorni kujundil ka eetiline mõõde, mis väljendub selles, et iga ülikooli lõpetanud inimene peaks olema võimeline hindama oma hoiakuid erapooletu kõrvaltvaataja positsioonilt. Laiemas mõttes tähendab see intellektuaalse aususe nõuet. Iga ülikoolilõpetaja peaks tundma ära intellektuaalse blufi väidete tagant, et üks või teine eetiline ettekirjutus seletub «looduslike seaduspäradega», nagu Eestis piinlikul kombel kinditatakse mõnikord isegi avalikes diskussioonides. Olgu meie veendumused millised tahes, kaitstagu neid viisil, mis peab vastu elementaarsele ideoloogiakriitikale! Vähemalt ülikoolis võiks saada lahti kramplikust hirmust, et kui hakatakse arutama isiklike ja kollektiivsete põhiväärtuste põhjendatuse üle, langetakse otsekohe nihilismi.

Veelgi enam, vaimse hoiaku poolest olgu ülikool universaalsusele pretendeeriv institutsioon ning seega võiks minu arvates loobuda Tartu ülikooli nimetamisest rahvusülikooliks. Mida sellega õigupoolest üldse silmas peetakse? Loomulikult on oluline õpetada nn rahvusteadusi, millega tegeletakse suuresti üksnes meie kodumaal, kuid ärgem tehkem Tartu ülikoolist teist Eesti rahva muuseumi! Rahvusülikooli mõiste kujunes välja ajal, mida märgistas põhjendatud hirm ümberrahvastumise ees. Hiljemgi on mõte kakskeelsusest eestlastele

VEELGI ENAM, VAIMSE HOIAKU POOLEST OLGU ÜLIKOO- LI UNIVERSAALSUSELE PRETENDEERIV INSTITUTSIOON NING SEEGA VÕIKS MINU ARVATES LOOBUDA TARTU ÜLIKOO- LI NIMETAMISEST RAHVUSÜLIKOO- LIKS. MIDA SELLEGA ÕIGUPOOLEST ÜLDSE SILMAS PEETAKSE?

alati tundunud ähvardavana, kuna on arvatud, et tegelikkuses tähendab see võõrkeele domineerimist. Üleskutsed internatsionaalsusele mõjuvad siiani õõnsalt, sest paljudele toovad need meelde mõne kümnendi tagused venestamiskatsed. Mõeldakse: seda juttu me oleme juba kuulnud...

Kõigest hoolimata sõandan ma väita, et rahvus-ülikoolist palju enam vajame me Euroopa tipp-ülikoolidega võistlevat akadeemilist keskust, kus magistritasemel pole välisüliõpilastele ja -õppejõududele mingit keelebarjääri. Seda enam, et sellest võidaksid ka meie rahvusteadused.

Rahva kultuuripärandi säilitamise soovil peaks ülikooli tegevuse suunamisel olema tähtis roll, kuid see ei tohiks muutuda *universitas*'e akadeemiliseks lipukirjaks. Elevantuluutorni kohal lehvigu ambitsioonikamad värvid.

Foto: Andres Tennus

Rohkem loovust ülikooli!

Foto: erakogu

Mihkel Kunnus

2010, TÜ semiootika ja kulturoloogia (mag);
kultuurikriitik

Loovus on kahtlemata midagi väga head. «Loovus annab võime lahendada keerulisi ja enneolematuid olukordi originaalselt ja uudelt. Loovus annab inimesele võimaluse tunda end vaba ning õnnelikuna,» kinnitavad mitmed ära-vahtamiseni sarnased raamatud ja internetisaidid. «Lähenege loovalt! Laske fantaasial lennata!» hüüavad lugematud masinlikud koolitajad zombistunud karjadele loovtubades, loovkeskustes, loovusringides, loovuslaborites. Loovalt keeratakse rooli, loovalt maitsestatakse putru, loovalt plötsitakse saviga ja loovalt tehakse paber vesivärviseks.

«Olen loov! Olen loov!» korrutavad seestunult ärijuhid, koduperenaised, müügiagendid pärast Koolitust.

«Loovus on isiksuseomaduste kogum, mis annab eeldused lahendada mis tahes inimtegevuse

valdkonnas probleeme uut viisi ja saada algupäraseid tulemusi (McLeod & Cropley, 1989). Loovus on selliste uudsete ideede tootmine, mis on asjakohased ja tõhusad (Cropley & Urban, 2000); selliste uudsete ideede, toodete, seadmete või kunstiteoste loomine, mis meie elu edendavad (Feldhusen, 1999),» teatab Vikipeedia.

Loovamad inimesed kasutavad loovuse järele õhates ka sünonüüme, näiteks «kreatiivsus» ja eriti «innovatiivsus». Skype oli innovatsioon ja saagu Nokia.

Mis puudutab tarbimist, loodusvarade kasutamist, majanduskasvu jms, siis kõik seni kogutud teabega arvestavad matemaatilised mudelid ning võimalike arengutsenaariumide arvutisimulatsioonid hoiatavad – meie planeediga piirduvas suletud ruumis ei saa pidev kasv kaua kesta. Mõistagi ei saa ükski matemaatiline mudel ega arvutisimulatsioon olla loov ega sisaldada loovust parameetrinagi.

Majandustegelane Andres Arrak suhtub seega skeptiliselt väidetes, et «kasvamine on lõppenud ning algamas on paratamatu kokkutõmbumine» ning et «demokraatia ei suuda üle elada majandusolude järsku halvenemist». Ta ütleb: «Tehnoloogia on ennegi imet teinud. Uued energiaallikad tekivad enne, kui vanad ammenduvad. Teist maakera ei ole meil aastaks 2030 vaja. Klaasitüest mereveest võib New York põhimõtteliselt toituda terve nädala.» (Sirp, 22.10.2010).

Tema kolleeg Urmas Varblane kinnitab: «Kindlasti on majandusteadlased siiski teadlikud sellest, et suur osa majanduses kasutusel olevaid ressursse on piiratud. Õnneks on ressurside hulgas ka erand – teadmused (knowledge). Väga suured lootused ongi pandud teadmuse kasutamisele majanduses senisest hoopis suuremas ulatuses.» (Sirp, 22.10.2010).

Ka tööstuse arendamise eest rüütliks löödud

Eesti päritolu mäeinsener Arvi Parbo ütleb: «Optimistliku mudeli kohaselt vaibuvad eksponentsiaalselt kulgenud protsessid inimühiskonnas paarisaja aasta pärast. Tulevikumaailmas elaks ligikaudu viisteist miljardit inimest ja keskmine elatustase oleks neli korda kõrgem. Maavarade kättesaadavus poleks probleem, sest uued tehnoloogiad arendaksid asendusi. Optimistliku mudeli kohaselt ei ole tulevikuprotsessid ohjeldamatud, sest inimeste leidlikkusel pole piire.» (kõnest «Maavarad ja tulevik» Austraalia tehnoloogia- ja inseneriteaduste akadeemias 16. novembril 2003).

Selliseid näiteid võiks erilise vaevata noppima jääda. See, millele eelmainitud härrased toetuvad, pole aga ise veel loovus, vaid pelgalt lootus. Loovuse lootus ja historitsismi viletsus.

«Usk aga on kõige loodetava olemus, alles nähtamatute asjade tõestus» (Hb11:1)

Kujutlusvõime tuleb odavalt kätte, kui selle juures endale detailidega tüli ei pea tegema. Ühe viisina võikski määratleda lootust kui positiivset eelhoiakut tuleviku tundmatuse ees, mida pole veel tumestanud praktilise mõistuse nõue konkreetsuse ja detailide järele.

Seesama lootustõigiv nõue konkreetsuse ja detailide järele aitab aga ka selgitada, miks tänapäeva ülikool on nõnda loovusevaenulik ja miks ta peab selline olema. Nimelt selgub lähemal vaatlusel, et a) loovus on enam-vähem paratamatult komplektis isikuomadustega, mida tänapäeva ülikoolisüsteem

saab ainult taunida, ning b) loovuse avaldumise tingimused on tugevas reesuskonfliktis ainuüksi sellistegi süsteemivõrustega nagu õiglus ja efektiivsus. Alustame esimesest.

Juba mõned head sajandid tagasi hoiatas Helvetius lapsevanemaid, et need oma võsukesti liialt ei kasvataks, nimelt olevat suured anded ja mõistuslik käitumine peaaegu vastandlikud omadused. See intuiitiivselt üsna hästi hoomatav tõsiasi on nüüdseks juba korduvalt ka sotsiaalpsühholoogide poolt empiirilisel toetatud ja kokku võetud tõdemusse, et head õppedukust koolis ei ennusta kõige paremini mitte see vaidlust äratav IQ, vaid enesevalitsus ja allumine, teisisõnu, etteantud süsteemi ja esitatud nõuete kuulekas järgimine, mitte vaimne võimekus ja loovus. On ju loovuse üks sagedamini esile toodavaid tunnuseid lausa vastupidine – võime murda välja etteantud süsteemist ja mõttemustritest.

Tsiteerides Abraham Maslow'd: «Kui mõtte-tegevusel on üldse mingi tähendus, siis definitsiooni järgi on see loovus, ainulaadsus, vaimukus ja leidlikkus. Mõtlemine on tehnika, läbi mille inimene loob midagi uut, mis omakorda tähendab, et mõtlemine peab olema murranguline selles mõttes, et satub aeg-ajalt vastuollu sellega, mida on juba järeldatud. Kui see vastandub vaimsele *status quo*'le, siis on see harjumuse või mälu või juba õpitu *vastand* sel lihtsal põhjusel, et see peab *definitsiooni järgi* vastanduma sellele, mida me oleme juba õppinud. Kui meie eelnevalt õpitu ja meie harjumused töötavad hästi, saame reageerida automaatselt, harjumuslikult, tuttavalt. See tähendab, me ei pea mõtlema. Sellest vaatenurgast vaadatuna on mõtlemine õppimise vastand, mitte üks õppimise tüüp. Kui meile lubatakse väike liialdus, siis võiks mõtlemist defineerida peaaegu kui võimet *murda* oma harjumusi ja *eirata* oma varasemaid kogemusi.» («Motivatsioon ja isiksus» 2007, lk 364–365)

Sellega, et head õppijad kipuvad paraku olema üsna kehvad mõtlejad, seletab Susan Pinker («Sugude paradoks. Miks poisid on teistsugused kui tüdrukud», 2010) näiliselt soolisele diskrimineerimisele viitavat tõsiasja, et hoolimata sellest, et naised moodustavad kõrgharitudest märksa suurema protsendi kui mehed, domineerivad viimased en-

diselt juhtivatel ametikohtadel nii juriidilises kui ka tehnilises valdkonnas, rääkimata poliitikast.

Selliseid seoseid ei ole muidugi kuigi mõistlik rõhutada, mõnes alamas kooliastmes väljagi öelda, sest ilma selletagi kipuvad paljud noored inimesed oma puudusi, mida jagavad mõne tunnustatud vaimusuurusega, pidama nimetatud vaimusuuruse piisavaks tõendiks ja garantiiks ning näiteks katsuvad alustuseks juua geeniuusevääriliselt. Pealegi ei saa süsteem ju põhimõtteliselt soosida süsteemitust ning enamik kõrvalekaldeid on üheselt negatiivsed. Seega leiab suurem osa mässust, mis on isasisendite hulgas kõvasti sagedasem, oma väljundi erinevates arutustes ja riskikäitumistes ning sisendi pahatihti vanglas.

Kas naised on kuritegelikuks käitumiseks võimalised? On küll, aga siiski on nii mõrvarite kui ka murdvaraste hulgas mehi üle üheksa kümnendiku. Ning ka kõiksugu muude hälbeliste hulgas, olgu need siis heliloojad või sarimõrvarid.

Ometi kuulub ülikool ikka oma aega ja ühiskonda ning ei saa kuidagi õilmitseda lahus ajastu põhiväärtustest, millest praegu üks kesksemaid on võrdsus, see vooruseks ülendatud destillaat kaduse ja kaastunde kokteilist.

Olenevalt humanistliku idealismi ja loodusteadlasliku fatalismi vahekorras nõutakse võrdsuse sildi all kõigi inimeste vaimuannete identsust, omaduste võrdväärsust, moraalset võrdväärsust, võimaluste võrdsust, võrdset arvestamist jne. Nii seadusandluse kui ka ülikooli juurde on enamasti kogunenud ikka helgemad ja arukamad pead, tähendab, püütakse lähtuda võimaluste võrdsusest. Pinged sellest muidugi ei kao.

Kuidas tuvastatakse võimaluste ebavõrdsust? No ikka tulemuste ja saavutuste ebavõrdsusele osutades. Ometi saaks võrdsete võimaluste korral olla võrdsed tulemused ainult võrdsete võimete korral (ja NB! samasuguse motivatsioonidünaamika korral). Siin aga hakkab rongamake loodus halastamatult iseäratsema, mistõttu võrdsusejutustajad põlgavad sügavalt bioloogiat (esindagu seda siis sotsiobioloogiaks kutsutud pleistotseenist pärinev kohastumus või nii hiline eksadaptatsioon nagu nn *EcoEvoDevo*) ning vihkavad lausa reflektorselt ja hullumeelselt kõike pärilikku, seisusli-

KINDLALT JA ÜHESELT FORMULEERITUD NÕUDMISED JA VÕIMALIKULT DISKRIMINEERIMISVÕIMALUSETA KONTROLLIMEETODID SOOSIVAD NEID, KES ON SAMUTI VÕIMALIKULT FORMAALSED JA MASINLIKUD, TUBLID LOOVUSETA ÕPIHIRED, KES LÄBIVAD SÜSTEEMI EFEKTIIVSELT JA TÕRGETETA.

kust geneetiliseni. Meritokraatlik instinkt nõudleb puhta lehena alustavat subjekti või vähemasti ühelt stardijoonelt alustamist, aga igat sorti pärilikkuse sisuks on variatsioon vanatestamentlikul teemal – vanemate patud nuheldakse nende laste kaela.

Maslow hoiatab: «Lõpuks pean märkima, et peame end põhimõtteliselt valmistama ette sotsiaalse ebaõigluse alibist loobumise põrutavatest tagajärgedest. Mida rohkem me sotsiaalset ebaõiglust vähendame, seda enam leiame selle asenduvat «bioloogilise ebaõiglusega», mida kinnitab tõsiasi, et imikud sünnivad maailma erineva geneetilise potentsiaaliga. Kui me jõuame sinnani, et anname iga imiku heale potentsiaalile täisvõimaluse, siis tähendab see ka kehva potentsiaali tunnustamist. Keda me süüdistame, kui laps sünnib viletsa südame, nõrkade neerude või neuroloogiliste kahjustustega? Kui saame süüdistada ainult loodust, siis mida see tähendab looduse enese poolt «ebaõiglaselt» koheldud indiviidi eneseaustuse jaoks?» (samas, lk 30–31)

Maslow on täpne – keda süüdistada? – on vältimatu küsimus. Andekuse annab loodus, aga loodus on väljaspool head ja kurja, loodust ei saa süüdistada. Aga süüdistamise vajadus sellest ei kao (süüdistamisvõime on üks inimese elujõulisuse eksimatuid näitajaid). Seetõttu põlistatakse seda kaunikesti napakat ja eksitavat, aga moraalselt lohutavat metafoori «haridust andma». Haridust annab inimene, tähendab süüdiv instants, ja mida saab anda, seda saab ka võrdselt anda ja seda tuleb ka võrdselt anda! Kirssidega ja kõigile!

Andekus seevastu on pärilik kapital, sinivere bioloogiline ekvivalent ja mida demokraatlikum on inimene, seda enam ta mis tahes pärilikkust ja

ANDEKUST ANNAB LOODUS, AGA LOODUS ON VÄLJASPOOL HEAD JA KURJA, LOODUST EI SAA SÜÜDISTADA. /.../ SEETÕTTU PÕLISTATAKSE SEDA KAUNIKESTI NAPAKAT JA EKSIIVAT, AGA MORAALSELT LOHUTAVAT METAFUORI «HARIDUST ANDMA». HARIDUST ANNAB INIMENE, TÄHENDAB SÜÜDIV INSTANTS, JA MIDA SAAB ANDA, SEDA SAAB KA VÕRDSELT ANDA JA SEDA TULEB KA VÕRDSELT ANDA! KIRSSIDEGA JA KÕIGILE!

kaasasündivust jälestab, ning vähemasti esimestes kooliastmetes on juba täiesti loomulik, et riiklikke kaldteid nõutakse ka vaimselt ratastoolis olijaile, ning intuitsioon, mis on andnud sopajoodikule ja professorile valimiskasti ees võrdse mandaadi, ihkab laiendada oma mõjusfääri sinna, kus antakse kõrgharidusi.

Mõistagi sellest, et loodus diskrimineerib, ei saa järeldada, et inimesed ja ametnikud ei diskrimineeri ning selle vältimiseks tuleb süsteemis inimliku faktori osakaalu vähendada, tähendab, teha kogu kupatus masinlikumaks, formaalsemaks, bürokraatlikumaks. Sellel igati õilsal ja ikka kestval reformimisprotsessil on paraku üpris palju kõrvalnähte. Üks neist puutub ka käesolevasse teemasse. Nimelt kipub loovaimaks inimtüübiks olema sellisele süsteemile eriliselt vastuvõetamatu frukt, nimelt *molitav talent*, selline, kellel on vabadust uurida seda, mida tahab, ja sellise tempoga nagu ise tahab. Selliste võimaluste võrdne andmine kõigile on arusaadavalt täiesti mõeldamatu.

Nagu Musil ütleb: rumalus on seestpoolt vaadatud talendist eristamatu ja väljastpoolt vaadatud eristamatu loovusest ja progressist.

Isegi kui jätta inimese saavutusvõimes kõrvale motivatsiooniline komponent, mis teeb viimase rangelt võttes tuvastatavaks ainult *aposteriori*, peavad umbisikulise seaduse ees talent ja andetu olema võrdsed ning loovate jaoks peaks olema õiglasel ehk mittediskrimineerivas süsteemis sellised augud, et sõelast enam eriti rääkida ei saaks.

Kindlalt ja üheselt formuleeritud nõudmised ja võimalikult diskrimineerimisvõimaluseta kontrollimeetodid soosivad neid, kes on samuti võimalikult formaalsed ja masinlikud, tublid loovuseta õpihiired, kes läbivad süsteemi efektiivselt ja tõrgeteta.

Tagaigatsetud inimlik side õppejõu ja tudengi vahel, suhe, milles on võimalikud nii võimsad regulatsiooni- ja motivatsioonimehhanismid, nagu piinlikkus ja tänulikkus, au ja häbi, eeldavad sellist konkreetsust ja isiklikkust, millega kaasnevad ühtlasi kõik diskrimineerimisvõimalused. Ja milline looduse poolt solvatu ei tunne end diskrimineerituna?

«Siin kohtume uusaja põhivastuoluga kogu ulatuses: inimsuse religioon seab end otsustavalt

vastu (loodus)teaduslikule üldsuundumusele. Tegemist on tõelise suurilminguga, mis näitab end meie elus igasuguses vormis ja erinevail taseandidel. Lihtsamaid ja sagedasemaid näiteid pakub ootuspäraselt argipäev; tuletagem kas või meelde, missuguse hoolikusega jagatakse tervishoiualaseid tarkusi. Alles viimasel ajal on ilmunud uus tegelane, loomulikult kõhklemisi tehtava vahelepoetuse kujul, «pärilikkuse faktor»; ja kui ta on korra vilksatanud, tuleb häälekas heastamine: palju, väga palju siiski on ka meie endi teha!... Kes ei taipaks, et põhjus on kõige elulähedasemat laadi? Teadmisi vajame selles maailmas rohkem kui midagi muud, kuna *scientia vis est*; selles mõttes peaks siis teaduslikkuse vaimuga olema kooskõlas ka inimestevahelise erinevuse selgitamine; kuid samas me ennekõike hindame kasulikke, elujaatavat hoiakut süvendavaid teadmisi, iseäranis sääraseid, millele toel saab uskuda, et kõik sõltub meist endast. Peaks aga mõni tegema kindlaks, et paljuski oleme sõltuvad looduslikust paratamatusest, siis sellist teadmist meile vaja ei ole. Oleme ju inimesed, igaüks osake praegusest ülirmsusest, ja mis kõige tähtsam: võrdväärne ja ülejäänute suhtes võrdsete võimalustega osake. Näpuga näitama hakata, et see või too isik on ilmselges halvemuses, saab ainult (nagu üteldi Prantsuse revolutsiooni ajal) inimsuse vaenlane.» (Ilmar Vene «Pahustumine», 2002, lk 265–266)

Ainult inimsuse vaenlane teeb koolikatseid, näitab näpuga, et see või too isik on ilmselges halvemuses. Süüdistamisvõime veel päästab. Iga inimene pürib vaistlikult õnne poole olla teise süül õnnetu, süsteemi süül õnnetu; sellest kõvasti rängem saatus on isikliku süü tunnetamine, mis on aga siiski veel puhas rõõm ja helgus võrreldes võimalusega olla n-ö loodusseaduslikult, süüta süüdi.

Lühidalt: loovus on aristokraatlik relikt, atavism, läbini ebademokraatlik ja ebaõiglane, isegi ebamoraalne ja kohe kindlasti täiesti ebasüstemaatiline.

Probleem on seega õige lihtne. Muidugi selle lühikirjeldus, mitte lahendus.

Mistõttu tuleks lahendusi otsides sellele läheneda loovalt. Tehnoloogia on ennegi imet teinud, inimese leidlikkusel ei ole piire!

Seega olge loovad! Laske fantaasial lennata! ☺

Veel üks võimalus

Andres Tarand

TÜ klimatoloogia (1963),
geograafiakandidaat (1973); poliitik (SDE)

Mul ei ole soovi sõna võtta laineharjal vahutava haridusreformi asjus, kuna mul ülikooli õpetustööga lähedane kontakt puudub. Lapselapsedki on alles gümnaasiumipiiri taga. Aga aيمان, et üks oluline eesmärk on kõrghariduse kvaliteedi parandamine, mida on ikka ja alati võimalik teha, kuid mida praegu näib kriimustanud olevat ülikoolides kehtiv pearaha hankimise süsteem.

Hiljutisest haridusministri artiklist jäi meelde umbes nii, et kõrghariduse kuludest kolmveerandi katavad nimetud maksumaksjad ja ülejäänud veerandi nimega maksjad (ministri järgi erasektor). Vaevast siit järeldub, et ülikoolid töötavad kolmveerandi kvaliteediga, aga mingi seos massilisuse ning kvaliteedi vahel on, või siis matab massilisus mõnel määral akadeemilise hariduse elitaarsust.

Kvaliteedist rääkides tahan jõuda mitte Eestis küll avastamata, kuid ka mitte õitsengu seisundis olevate kvaliteedi motiveerijate juurde – need on

erasektori stipendiumid. Üritamata olla siin teaduslik, näitab põgus tutvus, et Eestis on võimalusi palju laiemalt, kui neid on ära kasutatud. Tartu ülikooli andmetest selgub, et rahul võiksid olla ainult juristid ja arstid. See viitab muidugi vanale tõeale, et teiste häda pealt on kergem teenida, kuid ka järgmisele järeldusele, kuidas see kergemalt tulnud tulu hüveks muuta.

Kodumaistele advokaatidele langes sülle aeg, kus asjaõiguse seaduse piiress väljapoole jäi ka palju asju ajada ning vabariigi taaskehtestamisest on bürood jõudnud juba ümmarguste aastapäevadeni (mida Eestis täiesti vääral kutsutakse 15. juubeliks ja 20. juubeliks). Minuvanused eestlased Ameerikas on mulle aga rääkinud, et elukutsel valima hakates jõudis valdav enamik neist arusaamisele, et asjaste saabujatena ei olnud nende valik lai: läbilõõmist töötasid arsti ja inseneri kutsed. Selle tagajärjel on nüüd väljastpoolt Eestit saanud stipendiumite hulk arstiks õppijatele kaunis kena. Inseneride puhul on saatus kujunenud vist teisiti.

Kuid põgus pilk Tallinna tehnikaülikooli kodulehele lubab väita, et pisut üle kümne Eestis tegutseva ettevõtte, nende hulgas Rootsi omi, on asutanud oma stipendiumi. See, et enamik neist pakub stipendiumi bakalaureuse tasemel, näib viitavat küll pigem tööjõutehingutele kui kvaliteedile.

Tagasi päris ülikooli. Tartu ülikool näikse stipendiumite mõttes kehvast seisust olevat sotsiaal- ja haridusvaldkond (kas haridusreform siis ikka õnnestub?) ja teiselt tiival füüsika ja keemia. Sellega on asi segane.

Kõrvaltvaatajale näib, et sotsiolooge on Eestis produtseeritud pigem palju kui vähe ja noorte mõnesugune vastumeelsus reaalteadustele on raskesti mõistetav, kuid seda enam vajaksid nad siis vabatahtlikku meelitamist ka stipendiumite kujul. Aga vabatahtlikkust ei saa peale sundida ja siintoodud lühike loetelu asjade seisust seda ei taotlegi.

Küsida võiks aga siiski: miks toetab Tartu ülikooli ainult näputäis eraettevõtjaid? Või veel, kas meie põhjamaistel pankadel, kelle koduõhk-kond on nii haridus- ja teadussõbralik, ei ole kergetel ega rasketel aegadel pähe tulnud kordagi, et velled Läänemere idakaldal sooviksid üldkasulikke õppurite pingutusi ka stipendiumitega tagant tõugata? Või kolmandaks küsiksin vastavalt oma vanematelt kuuldule, kellest oli üks või olid mõlemad Tallinna linna stipendiaadid. See oli stipendium omavalitsuselt, kus elas siis sama palju inimesi, nagu praegu Tartus. Võib-olla oli olemas ka Tartu linna stipendium, kus elas siis sama palju inimesi nagu praegu Pärnus? Nende vahel pakuks stipendiumi andmise võimalust ka Narvale, kui selle linna valitsus seda just naljaks ei pea?

Küsime veel. Miks ikkagi peaks eelistama Tartu ülikooli? Minu meelest on Tartus Eesti ainuke ülikool ja siis on veel terve rida väga vajalikke õppeasutusi, sealhulgas kõrgemat haridust andvaid.

Esiteks eelistagem ülikooli ajaloo pärast. Et see kõigepealt Rootsi kuningas oli, kes ülikooli loomise otsustas, pole meie kandis päris juhuslik ja et 170 aastat hiljem vene tsaar sama otsustas, ei ole ka päris juhuslik.

Kui meie nüüd jõulukuu alguses rõhutame rahvusliku ülikooli tähtsust, siis on ka see ajalugu, kuna aastal 1920 jõudis auditooriumitesse eesti keel. Veel pisut enne seda rääkis peenem eestlaste seltskond omavahel pigem saksa keeli ja kuigi seisuse vaen maarahva ja mõisa vahel oli veel värsk, tuli poolenisti saksa keelega läbi ajada veel hulk aastaid. Ma ei usu, et see oleks ajaloo revideerimise katse, kui me nüüd lähtuksime ikka veel ainult asjaolust, et vaarisad said mõisatallis peksa.

Juba enne seda, kui Herder Riiga asus, oli Balti sakslastel tähelepanuväärne osa Peterburi

teaduste akadeemias, aga ka Eesti elus, kuna Saksa ülikoolidest saabus meile arste, pastoreid ja teisi õpetatud mehi, kes kippusid ka meie elu parandama. Ma ei alahinda teiste osa, kuid teatavasti elas saksa teadus 19. sajandil läbi oma tippuõusu ning Eestis peegeldas seda Tartu ülikool.

Ma ei taha sellega öelda, et laul «mats alati on tubli mees» oleks oma aktuaalsuse täiesti kaotanud, vaid seda, et matsi tublidust vormisid kõvasti sakslaste kaudu meieni imbunud uuendused Euroopas ja suur osa sellest Tartu ülikooli kaudu.

Rahvusülikooli ja rahva vahelises suhtlemises on mul üks ilus näide oma kõige vanema tädi Aliise Moora meenutustes 1920. aastast. Ta tunnistas Mari Tarandile antud intervjuus otsekoheselt, et Tartusse õppima ajas teda eeskätt asjaolu, et ta hindas Harjumaal asunud onu talutööd raskeks, aga õppimise vastu ei olnud tal midagi. Onu Jüri, kes teda Tartusse sõiduks hobusega Raasiku raudteejaama viis, lasi neil vagunisse astuda ja ulatas siis kõiega kinni seotud kaenlatäie halge talle vagunisse järele, öeldes, et saad esialgu vähemalt teevee keema ajada. Hea tahtmise korral võiks seda ju ka stipendiumiks pidada.

Teine asjaolu Tartu ülikooli investeerimise kasuks on kokkuvõetav vast sõnaga miljöö. See tähendab ühtpidi ajalugu koos professorite ja üliõpilastega, kellest mõnest saab jälle professor. Ühtlasi tähendab see vaimset atmosfääri, mis aegade jooksul küll muutub, kuid pakub uudishimulikule noorele palju võimalusi distsipliinide piirimail kõndimiseks ja vahel koguni uurimistöö alustamiseks. Enne seda, tõsi küll, on kitsam erialapakk vaja selgeks saada. Kuid piirialad on väga viljakad.

Ökoloogias on mõiste «ökoton», mis seda piiriala tähistab. See ei ole territoriaalselt defineeritud, vaid tähendab kahe võrdlemise erineva keskkonna kokkupuudet, näiteks niit ja mets või maa ja meri. Ookeanides hüütakse neid šelfaladeks ja neilt oleme sajandeid püüdnud oma roaks kalu, mis nüüd, tõsi, hakkavad vahel otsa saama.

Kui kala püüdmiseks pidada oma magistritööd, siis ma usun, et ülikooli ajal ma eriti suurt tähtsust interdistsiplinaarsusele ei omistanud, see mõistmine tuli veidi hiljem. Hindasin siis õppimist nii,

et pool kasu oli loetavatest ainetest miinus marksismi-leninismi alused (mille õpingud algasid juba keskkoolis), teine pool puhtalt oma programmi järgi suhtlemises (ja õppimises), seda ka ainult seltskonneldes.

Ja kui keegi päriselt teada tahab, mis ma interdistsiplinaarsuse all silmas pean, võtke ette Thor Heyerdahli elutöö rahvaste rändamisest üle ookeanide.

2009. aasta mais asutasid Andres ja Mari Tarand TÜ sihtasutuse juurde omanimelise stipendiumifondi eesmärgiga toetada TÜ magistritaseme üliõpilasi, kes teevad oma teadustööd eri teadusharude piirialadel.

KVALITEEDIST RÄÄKIDES TAHAN JÕUDA MITTE EESTIS KÜLL AVASTAMATA, KUID KA MITTE ÕITSENGU SEISUNDIS OLEVATE KVALITEEDI MOTIVEERIJATE JUURDE - NEED ON ERASEKTORI STIPENDIUMID.

Kriis on maailmast viinud ka töökohti

Foto: erakogu

Kristjan Lepik

2000, TÜ ettevõtetmajandus (bak);
portaali tarkinvestor.ee asutaja

Tööpuudus on enamasti väga tsükliline – kui majandus jahtub, siis tööpuudus kasvab ning majandusolukorra paranedes see reeglina kahaneb. Kui 2008. aastal saabus suur finantskriis, siis oli majanduse nii ulatusliku jahtumisega loogiliselt seotud ka tööpuuduse suur kasv. Kuid edasi hakkas seos ära kaduma – 2009. aasta teisest poolest on maailma majandus asunud taastuma, kuid olukord tööturul on paranenud vaid väga vähe. Mis siis juhtus?

Minu meelest on globaalsel tööturul toimunud oluliselt suurem muutus, kui vaid majandustsüklilist tulenev kõikumine. Arvan, et tegu on lääneriikide tööturu struktuuri muutusega, mille põhjuste ja järgnevate tagajärgede mõistmiseks peame detailsemalt vaatama muutuse tagamaid.

2008. aasta alguses oli maailma tööturul üsna

hea aeg. Eestis oli tööpuudus 4,7%, USAs 4,2%. Kaks aastat hiljem oli olukord drastiliselt muutunud, Eestis tööpuudus 20%, USAs 10% juures. Peab arvestama, et USA 10% on suhteliselt sama ränk kui Eesti 20%, sest sealses staatilisemas keskkonnas oli tööpuudus nii kõrge viimati 30 aastat tagasi. Seega toimusid suure kriisi mõjul suured muutused ka tööturul.

Kuid olulisem on siin see, mis juhtus kriisi ajal ja järel majanduses laiemalt. Üle maailma oli kriis väga tugev löök ettevõtetele – kahjumid olid ulatuslikud ning selle katmiseks tuli suurendada efektiivsust. Selgelt oli üheks võimaluseks töajõu ülevaatamine ning töötamise efektiivsemaks muutmise. Kui siia lisada ka see, et efektiivsuse otsingutel asendati inimesi töökohtadel uue tehnoloogiaga, siis on selgelt näha üks kõrgema tööpuuduse põhjus – ettevõtted pidid kärpima.

Praeguseks võib öelda, et 2008. aasta finantskriisist oleme üle läinud riigifinantside kriisi. Nimelt üle läinud, sest kriis ei ole lõppenud, vaid on lihtsalt jõudnud järgmisse faasi. Ning kui me vaatame Lääne-Euroopas toimuvat, siis on selgelt näha, et riigid on kulutanud üle oma võimete. Üks oluline osa üle võimete kulutamisest seisneb selles, et riigitöötajate arv kasvas heal ajal liigselt ning töö efektiivsus langes. Globaalselt oleks vaja suuri reforme, et muuta riigi tööd efektiivsemaks, mis tähendab paraku jälle vähem töökohti.

Kolmandaks on lääneriigid oma heaoluühiskonna ja kõrge elatustasemega jõudnud selleni, et paljude sektorite töötajad ei ole arenevate ja odavamate riikide tööjõuga võrreldes konkurentsivõimelised. See protsess käis juba varem, kuid kriisi ajal võimendus – globaliseerumise üks varjukül on see, et lääneriikide ettevõtted on suurema efektiivsuse huvides kärpimas töökohti koduturgudel ning viimas osaliselt tootmist ja ka teenuseid odavama-

tesse riikidesse. Näiteks on sellest palju võitnud Hiina, kuid mis salata, viimastel aastatel ka Eesti.

Üks sellest trendist võitja on Hiina ettevõtte Foxconn, mis toodab allhanke korras elektroonilisi seadmeid, näiteks ka ülimenekaid tooted Apple iPhone ja iPad. Kokku on ettevõttes 1,2 miljonit töötajat, nendest ühes tehasekompleksis Hiinas töötab koguni 450 000 töötajat. Ei ole väga palju kahtlust, et selline tootmine oleks USAs või Lääne-Euroopas kordades kallim. Kuid ka Hiinas on kiire kasvu ja inflatsiooni tõttu viimastel aastatel palgad tempokalt kasvanud ja mõned kuud tagasi jäi silma selline huvitav uudis – Foxconn kaalub seetõttu töötajate asendamist robotitega, kolme aasta jooksul asub tööle kuni miljon robotit.

Seega, kui algselt viidi töökohad lääneriikidest arenevatesse riikidesse, siis automatiseerimisega kaovad need töökohad süsteemist üldse. See ei puuduta ainult tehaseid. Kui sajand tagasi töötas USAs põllumajandusega seotud valdkondades kolmandik elanikkonnast, siis praeguseks on see kukkunud 3%-le, kuigi USA on jätkuvalt suur põllumajandussaaduste tootja ja suudab rohkem toota kui ise tarbib. Tootmine on muutunud lihtsalt sedavõrd efektiivsemaks ja ka põllumajanduses on robotid tegemas üha suuremat osa tööst.

Eelnevat kokku võttes võime öelda, et oleme ka tööturu mõttes kriisi järel «uues maailmas». Kui enne kriisi oli paljudes riikides tööpuudus vaid 4–5%, siis väga palju madalam see ei saagi olla, sest alati on ühiskonnas osa inimesi, kes väga ei soovigi tööd teha või teevad seda mustalt. Kuid kui tänaseks päevaks on tööpuuduse number 10%, siis tähendab see, et ka suur osa tööd teha tahtvatest inimestest on rakenduseta ja tekkinud on probleem, mis väljub juba majandusloogika piiridest, sest 4–5% vahemiku juurde me lähemal ajal tagasi ei jõua.

Samuti tuleb arvestada seda, et tööpuudus on suurem just madalama haridusega inimeste seas. Kui kõrgharidusega inimeste tööpuudus on ka täna USAs 4%, siis keskharidusega inimeste tööpuudus on 14% ja vaid keskharidusega inimeste tööpuudus 10%. Seega võib aru saada lääneriikide keskklassi pahameelest, mille üks selge tulem on #OccupyWallStreet liikumine USAs. Kuid kahjuks

PSÜHHOLOOGIAS LOETAKSE OLULISEKS SAMMUKS PROBLEEMI AKTSEPTERIMIST, PRAEGU PAISTAB MULLE, ET LÄÄNEMAAILMAS PEIDETAKSE JÄTKUVALT PEAD LIIVA ALLA JA ÖELDAKSE, ET KÜLL LÄHEB PAREMAKS. TÕENÄOLISELT EI LÄHE.

ei paista olukorrale ühtegi kiiret lahendust, sest võib öelda, et inimesi on maailmas rohkem kui töökohti.

Siin on ka veel teisi tahke – kui valgenahaliste tööpuudus on USAs 9%, siis mustanahaliste tööpuudus on 16,7%. Samuti on maailmas pärast kriisi selge trend see, et tööpuudus on suurem noorte hulgas, samuti on Euroopas suurem tööpuudus sisserännanute kui põliselanike hulgas.

Seega on potentsiaalseid pingekoldeid palju. Kui inimene on töötanud paar kuud, ei ole see veel traagika, kuid kui periood on pikem, siis nimetatakse töötajat statistikas heitunuks ja see on juba suur sotsiaalne probleem. Seega on teema palju laiem majanduslikust statistikast, mille all tööpuuduse näitajaid tavaliselt kajastatakse. Ning tööpuuduse tagajärjed on lääneriikide jaoks kasvamas väga kriitiliseks.

Psühholoogias loetakse oluliseks sammuks probleemi aktsepteerimist, praegu paistab mulle, et läänemaailmas peidetakse jätkuvalt pead liiva alla ja öeldakse, et küll läheb paremaks. Tõenäoliselt ei lähe.

Eesti positsioon on siiski mõnevõrra parem, praegu saame veel kasutada oma odava tööjõu eelist. Kuid see eelis väheneb pidevalt. Seega, kui tahame globaalselt oma tööjõuga üha karmistuvast konkurentsis püsida, peame suutma rohkem liikuda targemalt töötamise poole, kõrgemalt haritud tööjõud on ka tänapäeva maailmas hinnas. ①

Kõrghariduse devalveerumisest

Foto: erakogu

Peeter Piiri
2003, TÜ filosoofia (bak); kultuurikriitik

Ikka ja jälle kurdetakse, ja mina nende hulgas, kõrghariduse devalveerumise üle. Tuletatakse meelde nõukogude aega, mil ülikooli diplomi saamiseks pidi koolipinki nühkima vähemalt viis aastat ühtejärke. Öeldakse, et inimene ei saa ju kolme aastaga mingit arvestatavat kõrgharidust omandada. Inimene ei saa kolme aastaga õppida näiteks psühholoogiks või astrofüüsikaks, ta saab selgeks ainult mingisugused udused üldained, nagu õigekeelsus, arvutiõpetus ja akadeemilise kirjutamise oskus.

See kurtmine pole sugugi esmakordne. Kui ma 1993. aastal ülikooli astusin, juurutati nelja-aastase bakalaureuseõppe süsteemi. Siis sai see vähemalt sama terava kriitika osaliseks kui praegune 3+2 süsteem. Ja kritiseerisid nii õppejõud, tudengid kui ka kõrvalseisjad. Muidugi ei kuulunud seda kriitikat väga keegi. Siis oli veel see aeg, mil ena-

mikule tundus, et kõik, mis pärit nõukogude ajast, on ilmingimata paha ja tuleb seega halastamatult maha lõhkuda. Tollal oli auasjaks arvata, et Tartu ülikoolis antav haridus on meeletult halb ja selle lääne mallidele parajaks seadmine on vaata et riiklik hädavajadus.

Selles mõttes käis 3+2 süsteemi läbisurumine ikka palju lodusamalt. See toimus kuidagi sama vaikselt, märkamatuks ja vargsi, kui Eesti riik astus sõtta Iraagi vastu. Kui ots on juba lahti tehtud, ega siis pole enam pidamist. Kuidagi iseenesestmõistetavalt kaasnes Tartu ülikoolis uue süsteemiga õppekorralduse hüppeline rangemaks muutumine ja õppearuandluse kolmekordistumine. Ma räägin õppekorralduse reformist, mille 2000. aastate alguses korraldasid Tartu ülikoolis Volli Kalm ja Jaak Aaviksoo. Tegemist oli järsu, põhimõttelise muutusega, kõik hilisemad reformid kõrghariduses olid lihtsalt alustatu loogiline edasiarendus.

Kõrghariduse devalveerumise juurde tagasi tulles: mina ei arva, et asi oleks nii ühemõõtmeline. Need, kes kaitsevad 3+2 süsteemi, väidavad, et tegelikult pole mingit devalveerumist olemas, inimesed õpivad ju endiselt ülikoolis viis aastat, mis sest, et kaheastmeliselt.

Viieaastane magistrikraad on praegu samaväärne nõukogudeaegse kõrgharidusega (väga lihtsustades muidugi). Sellele väitele on raske vastu vaielda, sest näiteks praegu, igapäevaelule toetudes, ei võtagi ükski soliidne töandja bakalaureusekraadi tõsiselt. Vaat saa magistriks, siis räägime, öeldakse. Bakalaureusekraadi võrdsustatakse sotsiaalses praktikas sellega, mida nõukogude ajal kutsuti põlglikult «lõpetamata kõrgemaks».

Siin aga on kaks väga vastikut konksu. Esiteks tegeles üliõpilane nõukogude ajal kõik need viis aastat oma eriala laiema tundmaõppimisega. Kitsam spetsialiseerumine toimus alles hiljem. Viis

aastat ülikoolis õppinud füüsik omas põhjalikku ülevaatlikku teadmist füüsikast tervikuna (ideaaljuhul muidugi), mitte ainult kitsalt näiteks astrofüüsikast või siis kvantmehaanikast. Praegune süsteem eeldab, et inimene omandab ülevaatliku teadmise oma ainevallast ainult kolme aastaga, kaks magistriõppe aastat peab ta juba spetsialiseeruma.

Ei ole nii, et ma näiteks praegu õpin kolm aastat filosoofiat (filosoofia ajalugu, filosoofia sõlmküsimused, terminoloogia) ja magistrisse saades jätkan oma haridusteed samal viisil. Ei, ma pean spetsialiseeruma.

Liitigi ei anna magistriõppes enam keegi sellist süstemaatilist ülevaadet filosoofia ajaloost või sõlmküsimustest. Magistrisse pole mõtet minna neil, kes tahavad oma haridust sellel alal süvendada. Ja nii oli see ka siis, kui kehtis 4+2 süsteem.

Filosoofiat õppinud inimesena on minule muidugi arusaamatu, kuidas saab üliõpilane filosoofias kolme aastaga nii pädevaks, et võib otsustada edasise kitsama keskendumise üle. Minu arusaamatust toetab tõik, et arstiteaduskonnas, kus üldine pädevus meditsiini vallas on hilisemal spetsialiseerumisel ja tööleasumisel elulise tähtsusega, pole 3+2 süsteemi kunagi aktsepteeritud. Ühesõnaga mulle tundub, et 3+2 süsteem toodab magistri ja doktori tasemel väga kitsast erialast teadmist, mida toetav laiema teadmine jääb puudulikuks.

Teine konks on eetilise. Kujutage nüüd ette: noor inimene läheb ülikooli õppima, läbib bakalaureuseõppe, magistriõppesse aga ikkagi ei pääse, sest soovijaid on rohkem kui riigieelarvelisi kohti. Kuhu ta siis läheb? Tööjõuturule tal eriti asja pole. Ta on noor inimene, kes põhjalikult, korralikult ei tea ega oska veel öieti midagi. Sealjuures pole ta sugugi ülikoolist halbade tulemuste või sooritamata eksamite tõttu välja langenud. Ta lihtsalt on inimene «kes ei pääsenud magistrisse».

Kas on ikka õige ja hea võtta inimesi sellisesse bakalaureuseõppesse? Ette teades, et neil pole tööjõuturul suurt midagi teha. Et nad suures osas lähevad tööle McDonaldsisse teenindajateks, ehitusele lihhtööliste, valvuriteks, postiljonideks? Et nad kulutavad kolm aastat riigi raha tühja – sedasama raha, mille pärast väidetavalt kõrgharidus on just selline nagu see on? Et nad kulutavad kolm

aastat oma elust tühja? Kas poleks õigem ja mõttekam anda nendele inimestele vähemalt korralikud üldteadmised oma erialal, kui nad juba ülikooli võeti? Olgu siis pealegi õppekorraldus veel rangem ja ülikooli saamine veel raskem.

Niisiis toodab 3+2 süsteem kahte tüüpi inimesi – neid, kes ei tea suurt millestki midagi ning neid, kes teavad hästi kitsalt oma eriala ja muud ei õhka. Kurb. Eriti kui arvestada, et seda süsteemi juurutati pühas usus teaduse heasse käekäiku Eestis. Jahuti teaduspõhisusest, ometi on algusest peale õhus olnud küsimus: kuidas saab teadust edendada inimene, kes ei tunne laiema omaenda erialagi. Liitigi kui arvestada, et teadus muutub laias maailmas aina erialadevahelisemaks, see aga eeldab oma eriala kohta kindlasti põhjalikke taustateadmisi.

Järelikult ei võimalda kolm aastat bakalaureuseõpet ei korralikku pädevust omal erialal ega ammugi mitte erialadevahelisust, mis seab lati veel kõrgemale.

Kummatigi ei piirdu kõrghariduse väärtusetuks muutumise temaatika ainult 3+2 süsteemiga. Õppekorraldusekirjade järsk muudatus tähendas muu hulgas ka seda, et inimene, kes läheb ülikooli õppima, teeb seda ööpäev läbi. Üliõpilane muutus korruga õppimismasinaks. Ma mäletan seda aega: legendaarne vana Pepleri ühikas, varasemalt tuntud tudengite kogunemiskoht, muutus aastaga praktiliselt tundmatuseks. Haudvaiksed koridorid, üleõppimisest kahvatud ja närvilised tudengid, intriigid.

Võiks arvata, et tore – pandi need lärmakad joodikud ja laiskvorstid lõpuks õppima. Raske on sellele vastu vaielda. Aga sealjuures lendas laps pesuveega välja. Nimelt just see oli Pepleri ühika lõpp ja mitte tema füüsiline sulgemine (õigemini mahaparseldamine) 2003. aastal. See ühikas lakkas eksisteerimast kui kultuuriline ja vaimne keskkond.

NIISIIS TOODAB 3+2 SÜSTEEM KAHTA TÜÜPI INIMESI – NEID, KES EI TEA SUURT MILLESTKI MIDAGI NING NEID, KES TEAVAD HÄSTI KITSALT OMA ERIALA JA MUUD EI ÕHKAGI. KURB.

Vaba Eesti ülikooli õppekorraldus suutis seda, millega Vene võim kunagi hakkama ei saanud. Lõppes terve peatükk Tartu kultuuriloos. Peatükk, mida tõenäoliselt mitte kunagi kirja ei panda.

Ükski vaimne distsipliin ei edene õhutühjas ruumis, n-ö iseeneses. On olemas põhjused, miks näiteks kvantmehhaanika plahvatuslik areng kahekümnendatel aastatel seostub paari-kolme geograafilise punktiga, paari ülikoolilinnakesega. Just nendega ja mitte teistega. On olemas kultuurilised keskkonnad, mis soodustavad nii loominguilisust kui ka mõttetavust. Tartu OLI selline keskkond, oli veel nõukogude aja lõpus ja uue vabariigi alguses, aga mingist nähtamatust ajaliselt piirist alates enam mitte. Ma väidan, et see kultuuriline keskkond, kuhu praegu üliõpilane, noor inimene Tartus satub, on oluliselt vaesunud, mistõttu ka haridus, mida ta saab, on vähem väärtuslik. Aga see on muidugi juba eraldi essee teema.

Ja eks vanasti olnud rohi ka rohelisem. ☹

Foto: Andres Tennus

Eesti idufirmad on maailmas teravdatud tähelepanu all

Foto: Kerly Ilves

Priit Salumaa

2002, TÜ informaatika (bak), ettevõtja

Mul on au olla kaasasutaja kahele mõjukale mittetulunduslikule algatusele Eestis. Nendeks on 2007. aastal loodud MobileMonday Estonia ja 2010 aastal alguse saanud Garage48.

MobileMonday (MoMo) Estonia roll on koondata Eesti mobiilisektoriga seotud inimesi ning Garage48 on Eesti esimene ja seni kõige edukam *hackathon*-tüüpi (ee häkkerimaraton) nädalavahetuse üritus, kus ideed viiakse nende esialgse teostuseni.

Need algatused ja fakt, et minust on saanud ajapikku ettevõtja, on andnud mulle teatava ülevaate,

mis toimub Eestis käivitavate lennuka äriideega firmade maastikul ja andnud põhjuse juurelda seda sektorit puudutavate küsimuste üle.

NAGU SEENI PÄRAST VIHMA?

Praegu, kui idufirmadest (ingl *start-up*) räägitakse palju, jääb mulje, justkui tuleks neid nagu seeni pärast vihma. Londonis ja Silicon Valley's on tähelepanu keskmesse tõusnud seni tundmatu riik nimega Eesti, kust tuleb tublisid võimekaid meeskondi väga kõrge teostusvõime ja heade ideedega.

Kui hakata Eesti idufirmasid üles lugema, saab peagi selgeks, et edukate või juba teel edule liikuvate firmade loendamiseks piisab tegelikult vaid kahe käe sõrmedest. Küll on aga põhjendatud väide, et neid on omajagu, arvestades proportsionaalselt meie rahvaarvu.

Eesti edukate idufirmade parim näide on hiljuti Twitteri sfääridest läbi käinud *hashtag* (ee teemaviide) *#estonianmafia*. Seda tutvustas septembri alguses Seedcampi tutvustuspäeval riskikapitalist Dave McClure, kes märkis, et 20 finalistit hulgas oli neli tugevat Eesti juurtega meeskonda.

Sügisel Tartu Garage48 üritust külastanud Springboardi ja Difference Engine'i kiirendiprogrammide asutaja John Bradford vastas mu küsimuse peale, miks ta on juba teist korda Tartus, otsekoheselt: «Meil on olnud igas inkubatsiooni osas üks Eesti idufirma, ma tahan teada, mis siin toimub!»

Septembri lõpus Helsingis toimunud konverentsil Arctic15 oli 15 võistelnud firma hulgas neli seotud Eesti või Tartuga. Mingil põhjusel on Tartust saamas Eesti oma Räniorgi ja Eesti idufirmad

tunduvad olevat maailmas teravdatud tähelepanu all.

MEIL ON SOBIV PEAEHITUS?

Muidugi võib öelda, et meie edukuse või tubliduse põhjused on ilmsed. Eestlased on alati olnud mammonakummardajad – me oleme näljased edu ja asjade järele. Me oleme euroopaliku töökultuuri ja põhjamaise töökaliteediga rahvas – tee tööd ja näe vaeva, siis tuleb ka armastus.

Samuti on praegu lihtsalt populaarne teha idufirmasid. Meil on olemas positiivne kogemus Skype'i ja Playtechi näitel. Need kaks olid juba 2005. aastal Eesti tegelikuks Nokiaks, mille soomlased on mõnes mõttes praeguseks juba kaotanud.

Paljudel Skype'i ja Playtechi endistel või praegustel töötajatel on positiivne kogemus aktsiaoptsoonide osas. Eesti IT-sektori töötaja mõistab, mida tähendab sõna «optsoon». Peale selle on viimasel ajal edukateks osutunud idufirmade ja Garage48 sarnaste algatuste ümber tõusnud publi meediakära.

Kõik see annab kokku positiivse ja idufirmadega alustamist soodustava efekti, mille puudumist Lätis kirjeldab Jevgeni Kazanis, algatusest Garage48 välja kasvanud idufirma Campalysti kaasasutaja: «Lätis on väga raske leida motiveeritud tarkvaraarendajaid, kes tuleks meie ettevõttesse tööle keskmisest väiksema palgaga. Nad lihtsalt ei saa osalusoptiooni ideest aru. Tartus on aga hoopis teine lugu.»

Tõsi on seega, et Campalysti palgal on Tartus kolmeliikmeline arendusmeeskond.

MIKS ME AGA SILMA PAISTAME?

Üks põhjus, miks Eesti idufirmad piiri taga paremini silma paistavad, on tõsiasi, et võõras peni koduõuel hakkab paratamatult paremini silma. Siit ka #estonianmafia.

MINGIL PÕHJUSEL ON TARTUST SAAMAS EESTI OMA RÄNIORG JA EESTI IDUFIRMAD TUNDUVAD OLEVAT MAAILMAS TERAVDATUD TÄHELEPANU ALL.

Eesti idufirmad lähevad koduvabariigist välja väga kiiresti kahel põhjusel. Esiteks tundub, et Eestis napib nn tarka raha. Nimelt loetakse reegliski seda, et investeringut otsides peab rahaga kaasa tulema ka pädevus. Täpsemalt pädevus-kogemus selles kitsas valdkonnas, millele idufirma ideelahendus on adresseeritud ja mis kõige tähtsam – kontaktid. Selliste tunnustega investeringut nimetatakse targaks rahaks.

Teine põhjus, miks Eesti idufirmad kodumaalt välja lähevad, on meie siseturu mikroskoopilisus. Sedavõrd väikesel turul saavad mõistlikult äri ajada kaupmehed, kes tegelevad inimeste esmavajadustega, nagu õhk, söök, jook, energia ja peavari. Enamik teiste valdkondade ettevõteteid peab otsima turgu väljastpoolt Eestit. Seega tasub Eestis elades teha kohe globaalse ambitsiooniga idufirmasid.

Huvitav on see, et Eestist välja minnes säilib osaliselt meie väikese ja keskmise suurusega ettevõtete tööjõu konkurentsivõime. Müügi- ja turundusosakond võivad paikneda küll Londonis või Silicon Valleys, kuid arendusmeeskonda on märksa odavam ülal pidada Eestis. Peale selle on Eesti tarkvaraarendajatel ka n-ö õige suhtumine töösesse.

TIBUSID LOETAKSE SÜGISSEL

Seega võib järeldada, et meile pühendatud tähelepanu taga on suuresti meie tung läände riskikapitali ja turgude järele ning seejuures ka meie uudsus. Kuid nagu üldiselt teada, saab iga kiidulaul ükskord otsa.

Minu silmis on praegu edukad Eesti idufirmad vaid järgmised viis kindla jalgealuse ja positiivse rahavooga ettevõtet: Guardtime, Erply, Zero Turnaround, Fortumo ja Kinotehnik.

Nende kõrval on teel edule GrabCad, Transferwise, Sportlizer, Campalyst, Pipedrive, TaxiPal, Equilibria, Zerply, Qminder, Kurat jt. Kui paljud neist esimesele viiele järele jõuavad, näitab aeg. Kümnest idufirmast õnnestub ehk üks.

Meil tuleb idufirmasid toetada, aidata neil jõuda tasemeni, kus nad saavad ise hakkama. Statistilist mõttemängu mängides peaks suurema arvu edukate idufirmade tekkimist soodustama aga ka seda, et neid üldse rohkem tekiks.

Selleks tuleb kindlasti tuua Eestisse rohkem

sedasama tarka raha, kuigi on kahtlane, kas Silicon Valley riskikapitalist tahab kunagi New Yorgist või Londonist ida poole tulla. Samuti pole selge, kas siia saab üldse tekitada hea kiirendiprogrammi, kui riskikapital ja nendega seotud tarkus soovivad olla pigem oma senises asukohas.

Pingutama muidugi peab ning on näha, et viimase aasta jooksul on sündinud häid algatusi, et tekitada siia mõistlik kiirendiprogramm ja kaasata nn tarka raha. Muidugi on selliste meetmete kõrval ka asju, millega ülikoolid ja ettevõtmised, nagu MoMo või Garage48, saavad aidata.

Ettevõtlikus tähendab ennekõike ju võimet algatada, võtta ette. Edukas ettevõtja lisab sellele ka võime idee teoks teha. Edu suurus sõltub muidugi idee potentsiaalst, kuid mis veel tähtsam, idee targast ja leidlikust teostamisest. Ideel üksinda pole väärtust, alles idee ellu viimine ja selle kandja annavad sellele tõelise väärtuse.

Ettevõtlikkuse soodustamiseks ja inimeste teovõime suurendamiseks tuleb sellele valdkonnale keskenduda juba põhikoolis. Algatusvõimet tuleb ühiskondlikult väärtustada ning ise ja koos tegemist igati populariseerida. Samuti tuleb inimesi julgustada, ettevõtja tee on küll raske, kuid õnnestudes tasu vääriline. ☹

Foto: Kalev Lilleorg / Presshouse / Scanpix

Ood ülikoolile: Kroonpärg. Humanitaarseile ümarvormeile

Foto: Andres Tennus

Arne Merilai

Eesti kirjanduse professor (1990, filosoofiakandidaat)

Promagistraal

Kui ingliskooris kaigub *parodos*,
sest kiita soovib Sind, me ülikooli,
oo, *alma mater*, andesta meioos,
hulk imikuid ... ma mõtlen õppetooli!

Käib mõte kahisedes pilliroos,
kuis sähvab põletavaid vaimunooli,
küll räsitud Sind ilma tuulterooos,
kuid ikka aus pead algebrat ja Boole'i!

Sul laulu loogem, anderikkad, koos
ja rakendagem mõnda amfibooli,
ei tarduda või vaim meil *status quos* —
ta vajab valgust, õhku, toitvaid sooli!

Ning Kronos, Sina, *bene facis, quod...*
kord kokku võtad kõik need *ad ja od!*

I

Kui ingliskooris kaigub *parodos*,
et levib taevalikku kammertooni,
toob mõte tagasi meid ajaloos,
täis murehetki, rõõmu, valujooni ...

Eks olnud ülev teadus see maltoos,
mis toitnud teadmishimu, valgusvooni
viind janulisi palju inimsoos —
kultuuris määravana andnud tooni.

Taas kokku saage aegade pannooos,
Te, targad teadlased, kel veresooni
ju ikka täitnud leidmise narkoos
ehk nektar jumalikku unemooni.

Miks tungimas on vaim nüüd kõnetooli?
Sest kiita soovib Sind, me ülikooli!

II

Sest kiita soovib Sind, me ülikooli,
nüüd vaba meel — see ikka tema mood!

Siis, pruukinud krambambulit ja booli,
tas kangastuvad ajad, *inde quod...*

Kord Gustav Adolfile hüüti *skáli*,
siin hõisates, oh õnnis periood!
Mis juhtis kuninga ja Skytte hooli,
et Eestis edenesid asjalood?

Kuid pole hetki, mil ei lendaks nooli
ja kalmusid ei külvaks marsirood —
jää üürikeseks tunglus rootsi kooli!
Ent siiski kõlab Sulle võimas ood,

me armas väike kuningas mantoos!
Oo, *alma mater*, andesta meioos ...

III

Oo, *alma mater*, andesta meioos,
et puutusime vaskse kuju poosi,
ei mälu ole tabanud skleroos —
hing ainult kaotusest on täis neuroosi ...

Kuid elu roomas edasi me soos,
läks idanaabrigagi sümbioosi,
teps joht ei olnud parata ses loos,
kui põdesime rasket abioosi ...

Ent säde leiti varsti *quelque chose*,
ja teadusele süstiti glükoosi,
lõi lõkkele taas Struwes ja Parrot's —
scientiale töötas rikast noosi.

Pea Baer on kuulsat nikerdamas klooni,
hulk imikuid ... ma mõtlen õppetooli!

IV

Hulk imikuid ... ma mõtlen õppetooli
said asustama Tartu teadusmaad —
mil Krause rajas sambaile konsooli,
professorite pikenes paraad ...

Suur Tsaar ei hinda Lääne Püha Tooli,
kuid päris Itta kah ei kaldu laad ...

Ta talupojaseisusest ei hooli?
Kuss! Kriidiseks said ninad ka tšuhnaad!

Me Faehlmannit ja Kreutzwaldit kui sooli
maa ihkas nagu türklane halvaad,
Jaak Petersoni ande gladiooli
kas võrrelda veel kellegagi saad?

Nii mõnestki sai tõesti virtuoos,
käib mõte kahisedes pilliroos ...

V

Käib mõte kahisedes pilliroos
või vaatleb tähetornist taevalaadi,
saab tõbiseile määratud diagnoos,
homunkulusi loodud ning ballaadi

ka uuritud ... ehk riimisid rondoos ...
Las lennata idee! Ja siis, hoplaadi!,
tal meta- ette võetudki morfoos —
kas iial tema sabast kinni saadi?

Oo, *Geist*, me Jumal — häbelik mimoos! —,
maist armasta ei suurt Sa auparaadi,
üks ometigi tabav vist prognoos:
jääd igavesti ikka iselaadi!

Täis eetrit taevas, põrgu metanooli —
kuis sähvab põletavaid vaimunooli!

VI

Kuis sähvab põletavaid vaimunooli,
et mitmed hüütud *heureka*d – ahhaad,
kes kõike teada soovib, etalooni
näeb raamatuis ... tal unub vein ja praad ...

Kui saatus käsib: *Kujunda ja vooli!*,
siis parem mitte kosta eid või jaad,
vaid haara kohe sarvist härjal: *Rooli!*,
ja läbi reisi leidmatagi maad!

Ning õpi tundma magnetit ja pooli,
suurt väge pakub teadmiste kaskaad;
surm raugana Su kiikuvasse tooli
vast saabugu ... suur kaotuste tšihhaad ...

Ei möödu elu ainult õnnehoos —
küll räsitud Sind ilma tuulterooos.

VII

Küll räsitud Sind ilma tuulterooos
ja pillutas kui kesk duellisaali,
kord rüüstas, hävitas, kui tahtis — poos,
kaos täielik... ei olegi fraktaali...

Siis jälle leebus, justkui kirk Pierrot's,
ning paadisõite tehti Kvistenthali...
Veel polnud aga läbi Tartu doos,
mil liikus ringi Vilde, nähti Saali...

Tõi surmatunge välja liibidos —
meil oli juba Freud, kuid polnud raali —,
taas lõömama läks aja tuhatoos,
et uulits värviti — kui kirjut maali! *

Sult nõudku aeg nii mõndagi parooli,
kuid ikka aus pead algebrat ja Boole'i!

* *Noor-Eesti* süünd...! Ei tolmu semioos —
sest kõvasti sai löödud kord transvaali!

VIII

Kuid ikka aus pead algebrat ja Boole'i —
ses muutumatu vaaderpass ehk lood...
Et tudengid said minna Eesti kooli,
seks ülistagem Jaan & Päts & Cod!

Veel saabus mehi tervikuid ja pooli...
ning kehtis mõnigi veel salakood —
ent juba loodi m e i e ülikooli,
mil soomusronged hooldasid depood!

Riik waba vaevalt tundis telefoni,
ka nõrgaks jäi ta aja kajalood,
kui tarvitada aga parabooli —
ei oldud enam võõra vojevood!

Uus etteaste järgnes booleros —
Sul laulu loogem, anderikkad, koos...!

IX

Sul laulu loogem, anderikkad, koos,
et kergitada rahvuse kuraasi,
mett määrigem ka mokale või moos,
šamaanidena jõudkem taas ekstaasi!

Mis kahju tõi küll eliting ehk roos,
Su kehale — tal tehti siis massaaži,
kuid samuti, oo Aavik, Veski, Roos —
me keelgi vajas mõningat montaaži...

Veel rätsep Õhk ja tema “õnneloos”
ei olnud jõudnud lõplikusse faasi,
sest rahvusteadustele nende hoos
võis laulda hosiannat aulas: *fa – si...*

Lips kaela, kõne tasku, aktusele — *halli!*
Ja rakendagem mõnda amfibooli!

X

Ja rakendagem mõnda amfibooli
et vallandada pidukõnevood,
nii suurendame Sinu oreooli,
mis haavadele palsam on ja jood!

Sul taluda veel polnud sammaspooli,
et solgitakse ära ajalood,
võis uurida semiiti ja kreooli,
sest oma asi — heegeldad või kood!

Käis vaba tee Pariisi ehk Tirooli,
peaks valvama kes, mida sööd ja jood?
Suits (Gustav) uuris France'i (Anatole'i)
ning luuramas ei paistnud trahvirood...

Euroopagi sest kirjas Sa tabloos —
ei tarduda või maa meil *status quos!*

XI

Ei tarduda või maa meil *status quos...*
kuid kallerdama siiski pandi vaasi!
Kui valgus hakkas koitma Koordi soos,
läks elu justkui ori — Vene baasi!

Heil!... Hitlerilgi võetud oli voos
ja ropusti sai kogetud santaaži...
Siis õue astus Ždanov ja kolhoos
ning Suurest Asjast tehti, *eh!*, kollaaži!

Kuis emasid küll sõimati argoos —
kes mõõta jõuaks punanihke faasi!
Eht sigadusi tehti seal — büroos! —,
öös valitsesid KGB ja Stasi...

Kes nuhtleks täna Talurit või Pooli —
ta vajab valgust, õhku, toitvaid sooli!

XII

Ta vajab valgust, õhku, toitvaid sooli —
see, keda nüpeldanud Marxi roop!
Me parem pruugiks joogina tosooli...
Jah, pigem *rectumiks* meil olgu Koop!

Kuid teadus edenes, mis sest et sooli
ja maksa tabas tihti jõhker hoop...
Veel paljud esindasid vana kooli,
nii käest ei langenud mistahes -skoop!

Kes taga igatseb — ei tunne pooli-
gi asju ajast, millal laulis Loop,
kamasse uurida või aerosooli
ei olnud lihtne... suisa horoskoop!

Kas kroonikuks mõnd vaja Bernard Shaw'd?
Ning, Kronos, Sina, *bene facis, quod...*

XIII

Ning, Kronos, Sina, *bene facis, quod...*
tõe kinnistad ka oma versiooni...
Hümn olgu see! Ei mingit fabliood,
vaid rõõmulauluks korporatsiooni!

Vool lülita! Lööb särtsu elektrood,
mis läbib me hinge, natsiooni!
Mutt justkui läbi kaevab sealt metrood —
see tõuseb kõrgele, täis pluss-iooni!

Kas meenutad veel olnut — need ja nood...
Ei ühtegi Sa unusta persooni?
Kes mängib maha oma vaimsed vood,
freooniga kui hävitab osooni!

Oi värsiseppa — *misse?* —, viid või tood?
Kord kokku võtad kõik need ad ja od!

XIV

Kord kokku võtad kõik need ad ja od,
et kaugelt kaeda... Lotmanit nii *cool!*
Kas imestunult siis: *Ah nõnda lood!*,
me proffide näed veidraid palgepooli?

Aeg, kuulata! Ei näe?! Kus prillipood?
Meil vaja rohkem tarkpäid... Spordis Nooli...
Noort sugu innustab see vana mood —
lipp musta-valget, vasevitriooli!

Me toitev ema justkui suur pagood
kuis sünnitanud — vaja validooli!
Nahk tselluliitne... ruttu nüüd rulood,
ja müri, ambrat, lõhnavat mentooli!

Kuum pisar kerisel... särab Karisel
— ohhoo!... võizoo! —
kui ingliskooris kaigub — *exodos!*

Postmagistraal

Kui ingliskooris kaigub *exodos*,
sest kiita soovib Sind, me ülikooli,
oo, *alma mater*, andesta meioos,
hulk imikuid... ma mõtlen õppetooli!

Käib mõte kahisedes pilliroos,
kuis sähvab põletavaid vaimunooli,
küll räsitud Sind ilma tuulterooos,
kuid ikka aus pead algebrat ja Boole'i!

Sul laulu loogem, anderikkad, koos
ja rakendagem mõnda amfibooli,
ei tarduda või vaim meil *status quos* —
ta vajab valgust, õhku, toitvaid sooli!

Ning Kronos, Sina, *bene facis, quod...*
kord kokku võtad kõik need ad ja od!

Vivat! Crescat! Floreat!

*Ood on ette kantud autori inauguratsiooniloengul 6.
septembril 2011 Tartu ülikooli aulas
Video: <http://www.uttv.ee/naita?id=6112>*

UNIVERSITAS TARTUENSIS

Tartu Ülikool
Ülikooli 18, 50090 TARTU
Tel: 737 5100
E-post: info@ut.ee
www.ut.ee